

ДО ПИТАННЯ ПРО СТРУКТУРУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СПЕЦІАЛІСТА

У статті на підставі теоретичного аналізу наукової літератури визначено та схарактеризовано структурні компоненти конкурентоспроможності фахівця муніципальної економіки.

Ключові слова: конкурентоспроможність, структура конкурентоспроможності, фахівець муніципальної економіки.

З метою визначення суті та змісту професійної підготовки спеціаліста, муніципальної економіки зокрема, поряд із розумінням суті та змісту його конкурентоспроможності важливим стає з'ясування її структури.

Мета статті – визначити й схарактеризувати структурні компоненти конкурентоспроможності фахівців муніципальної економіки.

Насамперед звернемося до наукової літератури. Так, В. Андрєєв [1] виокремлює такі компоненти, як-от: мотиваційно-потребнісний, діловий, організаційно-вольовий, інтелектуальний, загальнокультурний, моральний, комунікативний, психофізіологічний.

Р. Ахметін [7] вважає, що конкурентоспроможність – складне особистісне утворення, що має цілком визначену структуру, що складається мінімум з двох блоків або підструктур. Перший блок можна – базовий, сформований засобами професійної освіти. До нього входять професійні знання, практичні вміння та навички, технічне мислення, компетентність. Другий блок – особистісно-індивідуальний – розвивається засобами професійної освіти на основі глибокої особистісної мотивації студента та включає такі компоненти: здібності, відповідальність, досвід регуляції діяльності, особистісну спрямованість.

Н. Гейжан [2] до структури конкурентоспроможності зараховує чотири характеристики: професійну кваліфікацію, соціальну компетентність (економічна, правова, менеджерська, політична грамотність, відповідний досвід діяльності й відносин), психологічну стійкість (упевненість у собі, просторово-часова орієнтація, ідентифікація з певною соціальною, референтною групою), морально-етичні позиції (прагматичне або етичне самообмеження при виборі засобів досягнення особистісно значущих цілей).

Ю. Дмітрієва [3], вивчаючи питання підвищення рівня конкурентоспроможності випускників вищих навчальних закладів, визначає такі її складові: мотиваційну, кваліфікаційну, особистісну, ділову.

Є. Євплова [4], досліджуючи проблему формування конкурентоспроможності майбутніх педагогів професійного навчання, визначає такі компоненти в її структурі, як мотиваційний, діяльнісний, рефлексивно-оцінний. Так, мотиваційний компонент забезпечує високу мотивацію педа-

гога професійного навчання до професійно-педагогічної діяльності, що є досить важливою особливістю для конкурентоспроможного спеціаліста. Цей компонент формує інтерес у майбутнього педагога до професійно-педагогічної діяльності, забезпечує спрямованість на засвоєння знань та набуття навичок у педагогічній галузі, дає змогу сформувати потребу в розвитку власної конкурентоспроможності. Діяльнісний компонент полягає в здійсненні педагогами професійного навчання педагогічної діяльності на основі тих знань та умінь, яких вони набули в процесі навчання. Цей компонент дає змогу педагогам професійного навчання застосовувати на практиці методи активної соціально-психологічної взаємодії в процесі навчання й виховання студентів. Рефлексивно-оцінний компонент допомагає педагогам професійного навчання усвідомлювати й оцінювати рівень своєї конкурентоспроможності, виявляти потребу в її формуванні, визначати причини, що гальмують її розвиток. Окремим компонентом конкурентоспроможності майбутніх педагогів професійного навчання, за Є. Євплогою, є професійна компетентність, яка включає психолого-педагогічні знання, знання по галузях, психолого-педагогічні вміння, вміння по галузях, професійно значущі, особистісні якості (цілеспрямованість, самостійність, відповідальність, комунікативність, креативність).

Л. Ємельянова [5], вивчаючи питання інтегральних характеристик конкурентоспроможного фахівця, виділяє такі компоненти в структурі його конкурентоспроможності: діяльнісний, що розглядає взаємодію суб'єктів через результат діяльності (товар, послуги тощо); комунікативний, що виступає як засіб взаємодії суб'єктів; нормативно-ціннісний, що передбачає виконання прийнятих правил поведінки суб'єктами конкуренції (вони повинні бути засновані на моральних нормах життєдіяльності суспільства), а також ціннісні орієнтації, що відповідають суспільно значущим цілям. Ці компоненти структури конкурентоспроможності виступають як компетентності, які необхідно сформувати на базі контекстного підходу в освітньому процесі, що реалізується у вищому навчальному закладі. Усі три компоненти наявні в структурі професійно важливих характеристик суб'єкта, якого включено до конкурентної взаємодії, і є інтегруючою ланкою будь-якого рівня конкурентоспроможності (особистості, групи). Ці компоненти тісно взаємопов'язані й утворюють цілісність, тобто внутрішню єдність суб'єкта діяльності в умовах конкуренції. Дослідниця зазначає, що діяльнісний компонент характеризується професійною компетентністю (знання, вміння, досвід) та високою якістю професійної діяльності, відповідальністю за доручену справу, творчим підходом до справи, потребою в саморозвитку, дотриманням трудової дисципліни, раціональним розподілом робочого часу, винахідливістю, оригінальністю, володінням комп'ютерними технологіями, знанням хоча б однієї іноземної мови. Діяльнісний компонент, за Л. Ємельяною, передбачає професійну мобільність – здатність спеціаліста до ротації, його обізнаність щодо виробничого процесу в цілому, а також готовність отримувати нові знання, необхідні в умовах реаль-

ності, що змінюється. Комунікативний компонент становлять уміння працювати в колективі, співробітництво, орієнтація на вироблення взаємної згоди, взаємодопомогу, адаптаційну мобільність, соціальну активність, комунікативна компетентність.

Цікавий погляд на структуру конкурентоспроможності спеціаліста надано Н. Журановою [6], яка, досліджуючи проблему формування конкурентоспроможності спеціалістів у системі середньої професійної освіти на прикладі підготовки менеджерів готельно-туристського сервісу, до її складових зараховує конкурентоспроможність особистості спеціаліста, конкурентоспроможність спеціаліста на ринку праці, статусну конкурентоспроможність спеціаліста. До компонентів конкурентоспроможності особистості студента вчена зараховує регулятивно-адаптаційний компонент, компонент спрямованості, іміджевий, когнітивний, професійний та комунікативний компоненти. При цьому важливими елементами конкурентоспроможності особистості майбутнього менеджера вона вважає професійні компетенції та професійно значущі якості.

Н. Кононець [7], розуміючи під конкурентоспроможністю професійно-психологічний комплекс, до її структури зараховує професійну придатність, професійну належність, професійну освіту, становлення на рівні багатопрофільності, багаторівневості, культурного й професійного розвитку, високої кваліфікації, професійну компетентність, цивільну та етичну зрілість особистості.

Н. Корнейченко [7], розглядаючи проблему формування конкурентоспроможності спеціаліста готельного сервісу у процесі навчання в коледжі, у її структурі виокремлює потребнісно-мотиваційний, змістовно-процесуальний та рефлексивно-оцінний компоненти. Так, потребнісно-мотиваційний компонент відображає мотивацію навчально-професійної діяльності, мотивацію досягнення, потребу в саморегуляції поведінки та діяльності, потребу в саморозвитку. Змістовно-процесуальний компонент становлять знання, уміння, навички комунікативного, регулятивного й іншого характеру, що визначають успішність конкурентоспроможної поведінки, соціально-особистісні, економічні, організаційно-управлінські, загальнонаукові, загальнопрофесійні, спеціальні компетенції. Рефлексивно-оцінний компонент уключає самооцінку, самоконтроль, самоаналіз, управління саморозвитком і професійним зростанням, саморегуляцію поведінки й діяльності. Крім того, дослідниця зазначає, що структура та зміст конкурентоспроможності майбутнього спеціаліста визначається низкою внутрішніх і зовнішніх параметрів. До внутрішніх параметрів (індивідуально-особистісних) вона зараховує індивідуальні схильності, здібності, задатки, риси характеру, професійно значущі якості, що дають змогу студентам ефективно оволодівати обраною професією й здійснювати в майбутньому різноманітні професійні функції. До групи зовнішніх параметрів, за Н. Корнейченко, входять нормативні та соціально-організаційні. Нормативні задають відповідність усіх характеристик спеціаліста вимогам державного освітнього

стандарту, вимогам роботодавців та суспільства як комплексного користувача професійних послуг. Соціально-організаційні визначаються корисністю певних професійних послуг й потребою в них різноманітних соціальних структур користувачів. Соціально-організаційні параметри вимагають від випускників гнучко орієнтуватися на ринку праці й бути готовими до продовження освіти, перекваліфікації, самоосвіти та саморозвитку.

В. Мезінов [8] до структурних компонентів конкурентоспроможності спеціаліста зараховує професійну спрямованість, професійну компетентність, операційно-технологічну готовність до професійної діяльності, професійну мобільність, творчий потенціал, готовність до професійної діяльності. На підставі вищезазначеного вченим виокремлено такі компоненти конкурентоспроможності майбутнього вчителя: мотиваційно-ціннісний (ціннісні орієнтації особистості, позитивна настанова на різноманітні види соціально значущої активності, потреби самоактуалізації, самоствердження, самовираження, саморозвитку); морально-естетичний (прагнення до етичного самовдосконалення, виявлення особистісних перспектив конкурентоспроможної поведінки, самовдосконалення відповідно до ідеальної моделі конкурентоспроможності особистості); когнітивний (утворює знання основних категорій, принципів та закономірностей педагогічної діяльності; знання сутності педагогічної професії, знання й уміння самопізнання й самооцінки свого професійного потенціалу); діяльнісно-практичний (уміння й навички пізнавального, комунікативного, регулятивного та іншого характеру, що визначають успішність конкурентоспроможної поведінки).

Д. Мустафіна [9] у структурі конкурентоспроможності майбутніх інженерів-програмістів виокремлює такі компоненти: професійно-особистісні (цінності й сенс професійної діяльності; знання, уміння, навички; досвід прийняття рішень у ринкових ситуаціях); інформаційні (уміння знаходити інформацію, що забезпечує прийняття ефективних рішень); інженерне мислення, що включає рефлексію якості процесу і результату проектно-конструкторської діяльності з позицій вимог ринку; самостійність у виборі стратегій діяльності; потреба в успішній діяльності та визнанні досягнень; відповідальність; творчий потенціал; соціальні компетенції (правова тощо).

Особливого інтересу набуває досвід О. Потапової [10], яка в структурі конкурентоспроможності майбутніх менеджерів туризму виокремлює такі компоненти: інтелектуальний (сукупність знань, умінь, навичок, що формують цілісність сприйняття професійної сфери діяльності; потреба в самоосвіті та саморозвитку – професійне мислення, що визначає специфіку вирішення професійних проблем (здатність до прийняття рішень, критичне мислення, гнучкість мислення, креативність тощо)); особистісний (ініціативність, комунікабельність, відповідальність, самостійність, дотримання професійних та моральних норм та правил; професійна спрямованість особистості (система цілей, мотивів, цінностей, настанов), психофізіологічні характеристики: темперамент, тип нервової системи, стресостійкість); діяльнісний (уміння ставити цілі та реалізовувати їх, вміння планувати свою

діяльність, самоконтроль, рефлексія, готовність до інноваційної діяльності, уміння формувати й вирішувати професійні проблеми, уміння діяти в стандартних та нестандартних ситуаціях; уміння застосовувати ефективні форми навчання: традиційні (лекції, практичні заняття, курсові та дипломні проекти, самостійна робота, виробнича практика), інноваційні (закордонні стажування, навчальна експедиція до туристичного підприємства, організація самостійної професійної діяльності студента, науково-практична конференція); уміння використовувати методи активного та інтерактивного навчання (ділові, рольові ігри, тренінги, конкретні ситуації, проблемні бесіди, проектна діяльність, дискусія тощо)).

Як вважають О. Полькіна, О. Філатова та Д. Чернилевський [7], конкурентоспроможність, як базове утворення особистості спеціаліста, включає в себе сукупність трьох взаємопов'язаних елементів. До першого елемента вчені зараховують об'єкти засвоєння в процесі підготовки: мислення, емоційно-вольові прояви, засоби діяльності та поведінки, цінності й ціннісні орієнтації, що домінують та породжуються в суспільстві на певному історичному етапі; знання, що забезпечують оптимальні рішення; досвід вирішення загальнолюдських та професійних проблем; традиції, норми. Другий елемент – особистісні якості майбутнього спеціаліста: психологічні, розумові та поведінкові. Третій елемент, на їх думку, включає ключові кваліфікації: у галузі міжособистісного спілкування, у галузі професійної діяльності, у галузі інформаційної діяльності.

На думку М. Рожкова [7], компонентами конкурентоспроможної особистості є соціальна грамотність, професійна мобільність, творча активність, психологічна підготовленість. Ядром конкурентоспроможної особистості є мотив подолання, що визначає активність людини в складних соціальних ситуаціях, які характерні для даного періоду в житті суспільства.

О. Романовська [11], досліджуючи організаційно-педагогічні умови підготовки конкурентоспроможного фахівця в інженерно-педагогічних навчальних закладах, виділяє такі компоненти конкурентоспроможності інженера-педагога: мотиваційно-когнітивний (передбачає професійно спрямовану орієнтацію й мотивацію навчально-професійної діяльності, мотивацію досягнення, високий рівень домагань, потребу в саморозвитку та оволодінні професією, а також систему професійних знань), особистісно-діяльнісний (містить особистісні якості й уміння) і рефлексивно-оцінний (передбачає самооцінку, самоконтроль та самоаналіз, управління саморозвитком і професійним зростанням, саморегуляцію поведінки й діяльності).

М. Шилова та В. Бєлих [12], розробляючи модель конкурентоспроможної особистості, у її структурі визначають такі базові компоненти: мотиваційно-потребнісні, ділові, організаційно-вольові, загальнокультурні, моральні якості, інтелект, психологічну, комунікативну структуру самосвідомості.

Ж. Шуткіна [13], досліджуючи організаційно-педагогічні умови формування конкурентоспроможності випускників недержавних вищих на-

вчальних закладів, серед основних її компонентів виокремлює мотиваційно-потребнісний, діловий, організаційно-вольовий.

На підставі аналізу підходів учених щодо визначення структурних компонентів конкурентоспроможності особистості (випускників вищих навчальних закладів, майбутніх фахівців, спеціалістів) нами виокремлено та схарактеризовано такі структурні компоненти конкурентоспроможності фахівця муніципальної економіки, як потребнісно-мотиваційний, змістовно-процесуальний, оцінно-результативний.

Так, потребнісно-мотиваційний компонент конкурентоспроможності фахівця муніципальної економіки передбачає високу мотивацію його професійної діяльності, мотивацію досягнення, високий рівень домагань; формує потребу в успішній діяльності та визнанні досягнень; забезпечує потребу в саморегуляції поведінки й діяльності, самоствердження, самовираження, потребу в саморозвитку та оволодінні професією; дає змогу сформувати потребу в розвитку власної конкурентоспроможності; відображає цінності та сенс його професійної діяльності; формує інтерес до професійної діяльності; передбачає професійно спрямовану орієнтацію, сприяє розвитку спрямованості на засвоєння знань, умінь, навичок професійної діяльності; відображає ціннісні орієнтації особистості фахівця муніципальної економіки, його позитивну настанову на різноманітні види соціально значущої активності.

Змістовно-процесуальний компонент становлять професійно значущі, соціально значущі та особистісні якості; професійні знання, уміння й навички, що формують цілісність сприйняття професійної сфери діяльності; забезпечують прийняття ефективних рішень у професійній діяльності, визначають успішність конкурентоспроможної поведінки фахівця муніципальної економіки (знання основних категорій, принципів та закономірностей професійної діяльності; знання суті професії тощо; уміння й навички пізнавального, комунікативного, регулятивного й іншого характеру; уміння знаходити інформацію, що забезпечує прийняття ефективних рішень тощо); соціально-особистісні, економічні, організаційно-управлінські, загальнонаукові, загальнопрофесійні, спеціальні компетенції; цей компонент характеризується професійною спрямованістю, а також професійною, стратегічною, управлінською, функціональною, соціальною компетентністю та високою якістю професійної діяльності, відповідальністю за доручену справу, творчим підходом до справи, винахідливістю, оригінальністю; дотриманням трудової дисципліни, раціональним розподілом робочого часу. Змістовно-процесуальний компонент передбачає професійну мобільність – здатність фахівця муніципальної економіки до ротації, його обізнаність щодо професійної діяльності в цілому, а також готовність отримувати нові знання, о необхідні в умовах реальності, що змінюється; цей компонент полягає в здійсненні фахівцями муніципальної економіки та менеджменту міського господарства професійної діяльності на основі тих знань і вмінь, яких вони набули в процесі навчання; дає їм змогу їм застосовувати на практиці методи активної соціально-психологічної взаємодії в процесі своєї професійної діяльності.

Рефлексивно-оцінний компонент включає рефлексію якості процесу й результату професійної діяльності з позицій вимог ринку; передбачає його самооцінку, самоконтроль, самоаналіз, управління саморозвитком і професійним зростанням, саморегуляцію його поведінки та діяльності; передбачає знання й уміння самопізнання та самооцінки свого професійного потенціалу, дає змогу усвідомлювати й оцінювати рівень своєї конкурентоспроможності, виявляти причини, що гальмують її розвиток.

Висновки. Отже, аналіз наукової літератури з проблеми структури конкурентоспроможності спеціалістів дав змогу визначити структуру конкурентоспроможності фахівця муніципальної економіки, що дасть можливість у подальшому у процесі його професійної підготовки зосереджувати увагу на формуванні того чи іншого структурного компонента з метою формування його конкурентоспроможності.

Список використаної літератури

1. Андреев В. И. Курс творческого саморазвития / В. И. Андреев. – Казань : Центр инновац. технологий, 1996. – 608 с.
2. Гейжан Н. Ф. О критериях конкурентоспособности личности выпускника профессиональной школы / Н. Ф. Гейжан // Проблемы социологии профессионального образования рабочих : тезисы докладов. – Санкт-Петербург, 1994. – С. 88–91.
3. Дмитриева Ю. А. Повышение уровня конкурентоспособности выпускников вузов по специальности “Управление персоналом” на рынке труда : автореф. дис. ... канд. эконом. наук : 08.00.05 / Ю. А. Дмитриева. – Москва, 2010. – 23 с.
4. Евплова Е. В. Формирование конкурентоспособности будущих педагогов профессионального обучения : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Евплова Екатерина Викторовна. – Челябинск, 2012. – 170 с.
5. Емельянова Л. А. Интегральные характеристики конкурентоспособного специалиста: контекстный подход / Л. А. Емельянова // Вестник московского государственного гуманитарного университета имени М. А. Шолохова. Педагогика и психология. Проблемы психологии управления. – 2010. – № 3. – С. 76–85.
6. Журанова Н. А. Формирование конкурентоспособности специалистов в системе среднего профессионального образования (на примере подготовки менеджеров гостинично-туристического сервиса) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Журанова Наталья Анатольевна. – Самара, 2006. – 247 с.
7. Корнейченко Н. В. Формирование конкурентоспособности специалиста гостиничного сервиса в процессе обучения в колледже : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Корнейченко Наталья Викторовна. – Астрахань, 2008. – 144 с.
8. Мезинов В. Н. Формирование конкурентоспособности будущего учителя в образовательном процессе университета : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08 / Мезинов Владимир Николаевич. – Елец, 2009. – 317 с.
9. Мустафина Д. А. Формирование конкурентоспособности будущих инженеров-программистов в техническом вузе : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Д. А. Мустафина. – Волгоград, 2010. – 23 с.
10. Потапова Е. В. Развитие профессиональной конкурентоспособности студентов туристского вуза в процессе учебно-производственной практики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Потапова Елена Васильевна. – Москва, 2007. – 171 с.
11. Романовська О. О. Організаційно-педагогічні умови підготовки конкурентоздатного фахівця в інженерно-педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. О. Романовська. – Харків, 2011. – 22 с.

12. Шилова М. И. Формирование конкурентоспособности выпускника ВУЗа / М. И. Шилова, И. Л. Белых // Вестник ТГПУ. – 2010. – Вып 4.

13. Шуткина Ж. А. Организационно-педагогические условия формирования конкурентоспособности выпускников негосударственного вуза : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Шуткина Жанна Александровна. – Нижний Новгород, 2008. – 177 с.

Стаття надійшла до редакції 04.08.2014.

Ильенко О. Л. К вопросу о структуре конкурентоспособности специалиста

В статье на основе теоретического анализа научной литературы определены и охарактеризованы структурные компоненты конкурентоспособности специалиста муниципальной экономики.

Ключевые слова: конкурентоспособность, структура конкурентоспособности, специалист муниципальной экономики.

Pienko O. On the Structure of Competitive Specialists

In the article on the basis of theoretical analysis of scientific literature (V. Andreev, R. Ahmetin, J. Dmitrieva, N. Korneichenko, V. Mezinov, D. Mustafina, O. Potapova, O. Romanovska and others) such structural components of competitiveness of municipal economy specialist as need and motivational, content and processional, result evaluative are determined and characterized. Thus, need and motivational component of competitiveness of municipal economy specialist means his high professional motivation, forms his need of successful professional activity, guarantees his need of self-development, of self-realization, of competitiveness; it reflects values and sens of municipal economy specialist's professional activity, forms his interest in profession, means his professional orientation, promotes the development of his professional knowledge and skills etc. Content and processional component of competitiveness of municipal economy specialist includes his professionally significant qualities, socially significant qualities and personal qualities; professional knowledge and skills; social and personal, economical, organization and management, general scientific, general professional and special competences; this component is characterised by professional, administrative, functional, social competitiveness; it means professional mobility of municipal economy specialist. Result evaluative component of competitiveness of municipal economy specialist includes reflection of the quality of the process and result of his professional activity, means his self-appraisal, self-control, self-analyses, management of his self-development and professional growth, self-regulation of municipal economy specialist's behavior and activity etc.

Key words: competitiveness, structure of competitiveness, municipal economy specialist.